

העליות בשנות ה-50 וה-60

מהיכן הגיעו העולים:

ניתן לציין מדינות או אזורים, אך יש להתייחס גם לאירופה (ברה"מ, פולין, רומניה) וגם לארצות האסלאם (מרוקו, תוניסיה, אלג'יריה).

הגורמים לעליה מאירופה ומאסיה בשנות ה-50 וה-60:

- הקמת המדינה: בשנת 48 פרצה מלחמת העצמאות בין יהודים לערבים בא"י ולאחר מכן בין היהודים למדינות ערב. כתוצאה מכך היחס משתנה לרעה מתחילה שנאת יהודים קשה, במדינות ערב פורצים פוגרומים ברוב מדינות ערב.
 - פליטי השואה שחיו במחנות עקורים חיפשו מקלט בישראל. היהודים שהגיעו מאירופה היו ניצולי שואה שחיו במחנות העקורים (שארית הפליטה) ורצו למצוא מקום לנטוש את היבשת שרצחה את בני משפחתם והרצון לממש את צוואתם ולעלות למדינת היהודים היא א"י. לאחר השואה נערכו פוגרומים ביהודים בעיקר במזרח אירופה.
 - השפעת מרידות, תסיסות אנטיקומוניסטיות, מצוקה כלכלית ואנטישמיות בארצות מזרח אירופה.
 - יחס עויין והתפרצויות אלימות נגד יהודים בארצות ערב: התעצמות הסכסוך הערבי-ישראלי, היהודים זוהו עם הציונות ועם המעצמות הקולוניאליסטיות, ובעקבות תהליך השחרור משלטון האימפריות (בעיקר הצרפתית), הבינו היהודים כי יהיה עליהם לעזוב.
 - המעפילים שנכלאו בקפריסין, על-ידי הבריטים, שוחררו עם קום המדינה ועלו ארצה.
- בסה"כ ב-3 השנים הראשונות עלו 700,000 יהודים ועד סוף העשור (סוף שנות ה-50) עלו כמיליון יהודים. 600 אלף היהודים שגרו בארץ-ישראל קלטו מליון עולים.

דפוסי הארגון של העליה

- **"עליית הצלה"** חיסול גלויות – מדובר בעליה שמטרתה לחלץ את היהודים בארצות שבהן הייתה סכנה לקיומם. העלייה הזאת הייתה מתואמת עם השלטונות והקהילה היהודית שם כמעט ונעלמה. חיסול קהילות שלמות הופעל בארצות שבהן היה חשש להרעה במצב היהודים עד מצב של סכנה לחייהם. התהליך התרחש בקצב מהיר תוך זמן קצר שבו יצאו היהודים מארצות מוצאם.
- **עליה מבוקרת הדרגתית, סלקטיבית** – צמצום וויסות (הגבלת) העלייה ההמונית, שנבע מהנחת יסוד שאם תימשך העלייה ההמונית יקרו (יפלו) כל המערכות שצריכות לקלוט את העולים. סדרי עדיפויות בקביעה מי יעלה, על-פי קריטריונים אלה: גיל, מצב בריאותי, מס' נשים וכשירות לעבודה. היהודים רוכזו לפני עלייתם והופעל מנגנון מיון. הדוגמא המובהקת ביותר היא עליית יהודי מרוקו. משנת 52-56 המדינה התקשתה לקלוט את מאות אלפי העולים ולכן העדיפה המדינה הצעירה לקלוט עולים על פי קריטריונים שנקבעו מראש. המטרה לבחור את אלה שאפשר יהיה למצוא להם מקורות פרנסה ודיוור
- **עלייה חשאית** – זוהי עליה שהתבצעה תחת סודיות מוחלטת ולעיתים תוך סיכון גבוה. העלייה התבצעה בכל הדרכים האפשריות, ים, יבשה ואויר, פעמים רבות נשלחו שליחים מהסוכנות כדי לשחד את השליטים המקומיים שיאפשרו את העלייה. העולים הועלו בסתר בגלל החשש מהנזק שפרסום העלייה יביא. דפוס זה הופעל במדינות שלא התירו (הרשו) יציאה חופשית משטחן. גם החשש לגורל הקהילה אם תישאר בארצה הוא שהביא לדפוס זה.

הגורמים והקשיים שהשפיעו על דרך קליטת העולים בשנות ה-5 וה-60

- **קושי כלכלי**, דיור ותעסוקה – המדינה הצעירה שהוקמה הייתה נתונה במשבר כלכלי עמוק עקב מלחמת העצמאות. ומלחמת בעצמאות עלתה כסף רב. המדינה התקשתה לקלוט כמות עצומה של עולים המחסור במוצרים חיוניים היה עצום הערבים אף הכריזו חרם על אלו שינהלו קשרי כלכלה עם המדינה היהודית. **בתחום התעסוקה (קשור לכלכלה)** רוב העולים הגיעו ללא רכוש ונאלצו להשאיר את רכושם במדינות ערב. חלק מהעולים לא היו כשירים לעבודה כמו זקנים וחולים. למדינה לא היו אמצעים לעזור לעולים. המדינה הייתה צעירה וענייה המדינה הנהיגה משטר צנע. לא היו קיימים מקורות דיור שיוכלו לקלוט את הכמויות האדירות של העולים שהגיעו. את בעיית הדיור ניסו לפתור בכמה דרכים: שיכון העולים בבתים שננטשו ע"י הערבים במלחמת העצמאות. שימוש בבסיסים צבאיים של הבריטים שעזבו את א"י. הקמת המעברות שמטרתם להוות שלב זמני עד למגורי קבע. ולאחר מכן עיירות הפיתוח ששם שוכנו חלק גדול מהעולים כדי למצוא להם את מקורות פרנסה ניסו לפתור בתעסוקה בקיבוצים הקרובים לעיירות אלו. המדינה הקימה עבודות יזומות שמומנו בתקציב ממשלתי (עבודה ביער וסלילת כבישים).

- **קושי חברתי** – העולים שהגיעו נתקלו ביחס עויין ומתנשא מצד הקבוצה הקולטת. (ניצולי השואה, שהגיעו לארץ-ישראל מאירופה לאחר השואה, זכו ליחס מתנשא ומלגלג על כך שלא מרדו בנאצים בזמן השואה). המדינה ניסתה לפתור את בעיית ריבוי העדות ביצירת "כור היתוך" כלומר למזג את העדות ולייצר ישראלי חדש. בכך קיוותה המדינה יאחד "הצבר" הישראלי החדש את כל העדות וימנע פיצול ופילוג. תפיסה שנכשלה.

- **קושי חינוכי** – העולים שהגיעו **מאסיה וצפון אפריקה** נתקלו בבעיית שפה, מקצועות הלימוד היו שונים, תפיסת הלימוד הייתה שונה, חלקם לא ידעו קרוא וכתוב. קושי וגורם נוסף בתחום זה היה מחסור במוסדות לימוד באזורים המרוחקים ממרכזי הערים והיעדר ספרי לימוד וחומרי הוראה מתאימים לעולים מהארצות השונות. היעדר השפה העברית בפי העולים הייתה בעיה חמורה. כדי לפתור את בעיית החינוך וחוסר ידיעת קרוא וכתוב בעברית נעשו שתי פעולות עיקריות: ב-1949 נחקק חוק חינוך חובה ממלכתי חנים בשנת 1954 נפתחו בתי ספר ללימודי ערב למבוגרים שמטרתם היה לימוד השפה העברית ולהעניק השכלה גבוהה. בנוסף השתמשו בצה"ל כמוסד שתפקידו לצמצם פערים חינוכיים וחברתיים. מורים מתנדבים/מורות חיילות למדו עברית מעל 60,000 עולים. הוקמו גם ועידות ממלכתיות לבדיקת מצב החינוך.

מאורעות ואדי סאליב 1959

שוטר פצע בירייה שיכור מתפרע בשכונת ואדי סאליב שבחיפה. הפצוע נלקח לטיפול בבית חולים. כשנפוצו שמועות על פטירת מאות תושבי השכונה יצרו מהומות שנמשכו גם למחרת. המהומות התפשטו גם למקומות נוספים כמו באר שבע, עכו, קריית שמונה.

מה היו הגורמים למאורעות ואדי סאליב

- **תחושות התסכול והקיפוח של העולים מצפון אפריקה**, והטעויות שנעשו בקליטת העולים. הפער הכלכלי העצום בין שכונות ואדי סאליב הענייה להדר כרמל העשירה.

- **אבטלה גדולה בקרב יהודי ארצות האסלאם**, רמת פשיעה גבוהה ונשירה מבתי הספר, גרמה לכך שהזעם יופנה כלפי המדינה. התושבים פיתחו עוינות כלפי הממסד(המדינה), וראו בו אחראי ישיר לחוסר הצלחתם בקליטתם ולאפלייתם לעומת הקבוצות האחרות בחברה הישראלית.

- **כשלון תפיסת כור ההיתוך**: לאחר 10 שנים של הניסיון להפוך את יוצאי עדות המזרח לצברים נכשל ניסיון זה כישלון מוחץ. העולים מארצות האסלאם ראו זה מזלזלת ומתנשאת.

הסבר במה אירועי ואדי סאליב(1959) הם ביטוי לקשיי העלייה של העולים בעשור הראשון לקיום המדינה

רוב התושבים בשכונה היו עולים שהגיעו בעשור הראשון לאחר קום המדינה, מארצות המזרח התיכון וצפון אפריקה. ההתפרצות האלימה בוואדי סאליב ניזונה מתחושות של תסכול, קיפוח ואפליה שנבעו מקשיי קליטתם בתחומים שונים והשכונה הענייה שבה גרו: תנאי החיים בשכונה היו עלובים. העולים חיו בשכונה בצפיפות, אחוז גבוה של קשישים ומובטלים, מועסקים ברמת שכר נמוכה, ילדים ובעלי נכויות.

תושבי השכונה היו מנותקים מאוכלוסייה הוותיקה ממוצא אשכנזי שחיו בשכונות סמוכות ושקיבלו שירותים קהילתיים טובים בהרבה מתושבי ואדי סאליב.

תוצאות פרשת ואדי סאליב והשפעתה על החברה הישראלית

- **דיון ציבורי:** בפעם הראשונה עלו כל הכישלונות של תהליך הקליטה של יהודי ארצות האסלאם. הם העלו לסדר היום הציבורי את תחושות הקיפוח את קיומה של "ישראל השנייה" (הכוונה לישראלים ממוצא מזרחי) הכושלת, העולים מצפון אפריקה שנדחקו לאחור, בתנאי חיים קשים, החלו לשאול שאלות קשות על תהליך הקליטה.
- **הוקמה וועדת החקירה הממלכתית לבדיקת הגורמים להתפרעויות בואדי סאליב:** הוועדה פרסמה כעבור 20 יום את מסקנותיה: הוועדה הכחישה את קיומה של הפלייה של עדות המזרח והפרשה הושתקה אחרי כמה חודשים. למרות זאת היו מספר שינויים קטנים: , תקציבים הופנו לשכונות עוני אחרות. נבדק מצב ילדי העולים במערכת החינוך והופנו תקציבים לחינוך, (הבעיה שהם הופנו לבתי ספר מקצועיים ברמה נמוכה). הוגדלו קצבאות ילדים באופן צנוע ואף שכר פועלי הדחק (הפועלים הפשוטים) הועלה מעט. היה ניסיון לפתור בעיות של מחוסרי דיור ומפוני מעברות
- **כניסתם של יוצאי ארצות האסלאם לרשימת המפלגות.** המפלגות הפוליטיות הוותיקות הגדילו את מספר המועמדים המזרחיים לכנסת והוקמו גם רשימות על רקע עדתי. פרשת ואדי סאליב יצרה את "השד העדתי" שהפך לאחד הנושאים המרכזיים של החברה הישראלית. זה התבטא בפעילות ה"פנתרים השחורים" בתחילת שנות ה-70 והקמת מפלגת ש"ס מאוחר יותר בשנות ה-80.